

לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבועי

פרשת מטות, תשס"ה
מספר 611

מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

בקשת בני גד ובני ראובן

בפרשתנו מופיעה בקשתם של בני גד ובני ראובן להתיישב בעבר הירדן (במ' לב:א-ה):
ומקנה רב היה לבני ראובן ולבני גד עצום מאד... והנה המקום מקום מקנה... ויאמרו אל
משה... ארץ מקנה היא ולעבדיך מקנה ויאמרו אם מצאנו חן בעיניך יתן את הארץ הזאת
לעבדיך לאחזה אל תעברנו את הירדן.
לכאורה, מדובר בבקשה מנומסת ומנומקת היטב. למרבה הפלא, תגובתו של משה רבנו היא קשה
ביותר: "ויאמר משה... האחיכם יבאו למלחמה ואתם תשבו פה ולמה תניאון... מעבר אל הארץ"
(שם:ו-ז). ובהמשך משה מזכיר להם את סיפור המרגלים ומוסיף "והנה קמתם תחת אבתיכם תרבות
אנשים חטאים לספות עוד על חרון אף ה' אל ישראל" (שם:יד).
בתגובה לביקורת המחמירה של משה, מתחייבים בני גד ובני ראובן לעבור חלוצים לפני
אחיהם. אז מקבל משה את דרישתם ומאשר להם להתנחל בעבר הירדן. וכך נאמר: "ותן להם משה
לבני גד ולבני ראובן ולחצי שבט מנשה בן יוסף את ממלכת סיחן וכו'" (שם:לג).
ברצוני להתייחס כאן לשתי שאלות:

- 1) מדוע כעס משה על המבקשים, עד שהשווה אותם למרגלים, שחטאו חטא חמור ביותר?
 - 2) מדוע מוזכר חצי שבט המנשה רק בסוף הסיפור?
- המדרש¹ מתאר את בני גד ובני ראובן כך: "היו עשירים ובעלי מקנה וחיבבו את ממונם". כך אמנם
משמע מן הפסוק "ומקנה רב היה לבני ראובן ולבני גד עצום מאד" (שם:א), מודגשת החשיבות
שייחסו למקנם, שכן ארבע פעמים מופיעה המילה מקנה!
זה היה כנראה חטאם של בני גד ובני ראובן. אין רע בעצם העושר, אולם כשהוא גורם לסדר
קדימויות מעוות - הוא הופך להיות בלתי-מוסרי. הרי בהמשך מכריזים בני גד ובני ראובן (שם:טז):
"גדרת צאן נבנה למקננו פה וערים לטפנו", ואומר על כך רש"י: "חסים היו על ממונם יותר
מבניהם". לפי פירושו של רש"י לא מדובר כאן בפליטת פה בלבד, אלא בביטוי להשקפת עולם
המבכרת את הרכוש על פני הילדים, ולכן משה מתקן אותם: "בנו לכם ערים לטפכם וגדרת
לצאנכם" (שם:כד). הקדים להם בניהם לצאנם, כראוי.
משה גם חשש שבני השבטים האחרים יבינו שבני גד ובני ראובן אינם רוצים לעבור את הירדן
מפחד המלחמה עם עמי ארץ כנען, כפי שנשמע מהפסוק (שם:ה): "אל תעברנו את הירדן".

¹ במדבר רבה כ"ב, ז'.

ניתן לפרש כי עצם הרצון לשבת בעבר הירדן ולא בארץ ישראל היה פסול בעיני משה, מכיוון שקדושת עבר הירדן פחותה מקדושת ארץ ישראל. וכך אמנם אומר המדרש²:
 וכן אתה מוצא בבני גד ובני ראובן שהיו עשירים והיה להם מקנה וחיבבו את ממונם וישבו להם חוצה לארץ ישראל - לפיכך גלו תחילה מכל השבטים: 'ויגלם לראובני לגדי ולחצי שבט מנשה' (דה"א ה:כו). ומי גרם להם? על שהפרישו עצמם מן אחיהם בשביל קניינם.
 השאלה השנייה יושבה בדרכים שונות. להלן נסקור את העיקריות שבהן:

* המדרש³ מבאר שמנשה נענש ב"מידה כנגד מידה". משום שהוא היה המתרגם במצרים בין יוסף לאחיו, והוא שגרם לאחים שיקרעו את בגדיהם כשנמצא הגביע באמתחת בנימין, לכן נקרעה נחלתו לשני חצאים בשני עברי הירדן.

* ר' אברהם אבן-עזרא⁴ מבהיר שכבר בהתחלה הם הצטרפו לבקשת בני גד ובני ראובן, אלא שהתורה לא טרחה להזכירם מפני שהיו חצי שבט בלבד.

* הרמב"ן⁵ מסביר שאחרי הסכמת משה לבקשת בני גד ובני ראובן, התברר שהשטח שהיה מיועד להם היה גדול מדי עבורם, ולכן הוא צירף לשבטי גד וראובן את חצי שבט מנשה. על סמך כל מה שנאמר לעיל, ניתן לסכם את המסר שמביעה פרשה זו כדלהלן: הטעות העקרונית של בני גד ובני ראובן הייתה התמקדותם המוגזמת בחיים הגשמיים וחוסר התעניינותם בחיים הרוחניים. פגם זה בא לידי ביטוי -

* בשכיחות יתר של המלה "מקנה" המופיעה ארבע פעמים בשני פסוקים.

* בהזכרת "גדרות הצאן" לפני משפחתם.

* בחוסר עניין להיכנס לארץ ישראל, שהיא בעלת קדושה רוחנית.

* במוכנות להיחלץ חושים "לפני בני ישראל", כאשר הדרישה האמתית הייתה להיחלץ "לפני ה'".

ולפי זה מובנת גם השוואתם למרגלים - הרי עיקר חטא המרגלים היה בראייתם את ארץ ישראל מזווית גשמית בלבד, ובחוסר רגישותם לעניין הרוחני שבארץ ישראל.

לפי הנ"ל ניתן להבין את הצטרפותו של חצי שבט המנשה לשבטי גד וראובן. כך כותב הנצי"ב⁶:

דבשביל שראה משה רבינו שבעבר הירדן כוח התורה מעט ... על כן השתדל להשתיל בקרבם גדולי תורה שיאירו מחשכי הארץ... והשתדל משה שיתרצו המה לשבת בעבר הירדן ומשום זה הרבה להם נחלה עד שנתרצו.

פירוש זה של הנצי"ב מבוסס על מה שנאמר בתלמוד הירושלמי⁷: מובא במשנה כי "אין מביאין ביכורים מעבר הירדן". הגמרא מציעה שני טעמים לדין הזה, הראשון - מכיוון שעבר הירדן אינו "ארץ זבת חלב ודבש", והשני - בגלל שאין לייחס לעבר הירדן את הביטוי "אשר נתתה לי" (דב' כו:י), כאשר בני גד ובני ראובן קיבלו את נחלתם על-פי יזמתם הם. והגמרא מוסיפה ואומרת שה"נפקא מינה" בין שני טעמים אלה היא כדינם של בני מנשה: גם עבורם עבר הירדן אינו נחשב כ"ארץ זבת חלב ודבש", ואולם הביטוי "אשר נתתה לי" כן שייך לגביהם, כאשר הם קיבלו את נחלתם על פי ציווי של משה. הבחנה זו איננה טכנית בלבד; לאור מה שנאמר לעיל, אין בבני מנשה פגם של גשמיות יתר, ולכן זכו להגיש את ביכוריהם, המוצר הגשמי הראשון הזוכה לעילוי רוחני.

ידידיה קליין

2 במדבר רבה כ"ב ז'.

3 בראשית רבה פד יג.

4 אב"ע במדבר ל"ב ל"ב.

5 רמב"ן במדבר ל"ב ל"ג.

6 העמק דבר דברים ג טז.

7 ביכורים סוף פרק א.

ירושלים

הדף מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע
כתובתנו באינטרנט: <http://www.biu.ac.il/JH/Parasha/>